

Mevlevî Menâkıbnâmelerinde Lokmaya Dair

Vesile ALBAYRAK SAK*^{ID}

Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fak., Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Türkçe Eğitimi ABD, Konya, Türkiye

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi: 16.10.2024
Kabul Tarihi: 06.12.2024
Yayın Tarihi: 31.12.2024

Anahtar Kelimeler:

Mevlevî mutfağı,
Lokma,
Risale-i Sipehsalar,
Menâkıbü'l-Ârifin.

ÖZET

Arapça lukme kelimesinden lokma ağza bir defada alınıp götürülen yiyecek parçası, grda demektir. Tasavvufta ise lokma yemeğin ya da yiyeceğin adlandırılmasında kullanılan bir unsur olmayıp statüsü yükseltilmiş, manevî değer kazanmış yiyeceğe, yemeğe denmiştir. Tasavvufi terbiyede yemek ve yemekle ilgili hususlar terbiye sisteminin önemli bir parçası olmuş; özellikle Mevlevilikte eğitimin kalbinin mutfak olmasını zaruri kılmıştır. Derviş eğitiminde pek çok zorluğun yemekle bağlantılı olduğu kabul edildiğinden yeme içme kontrol altına alınmış; helal lokma kavramsallaştırması ile bu hususa dikkat çekilmiştir. Müridin canındaki ibadet şevkini, zevkini artıran ve onu uhrevî âleme özendiren, onu selamete erenlerin yoluna götürülen lokma helal lokma olarak tavsif edilmiş; lokma ile kemâle ermek esas görülmüştür. Mevlevî tekkelerinde piriç, et, soğan, nohut, kişniş ve fıstıktan oluşan belirli günlerde törenle pişirilen bir nevi pilava da "Lokma" denmiştir. Lokmanın pişirilmesi için özel bir kazan bulundurulmuş, Kazancı Dede gözetiminde malzemesinin hazırlanarak pilavın pişirilmesine lokma basmak denmiştir. Yemek yemek anlamında lokma etmek; yemeğe buyurun anlamındaki davet için lokmaya salâ, yiyecek bir şey yok manasına da lokma Hak vere gibi Mevlevî tarikatı tabirleri kullanılmıştır. Çalışmamız Mevlevî tarikatı menâkıbnâmelerinin en mühimlerinden olan ve daha sonra yazılacaklar için kaynak teşkil eden Meveddin Feridün bin Ahmed-i Sipehsâlâr tarafından kaleme alınan Risâle-i Sipehsâlâr be Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr'da ve Ulu Ârif Çelebi'nin müridi Ahmed Eflâkî'nin Risale-i Sipehsalar'ı esas alarak genişlettiği Menâkıbü'l-Ârifin'de lokma kavramının nasıl ele alındığını tespit etmeyi, söz konusu eserlerde helal olmakla birlikte lokma olacak gıdaların evsafının nasıl olması gerektiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

About Lokma in Mevlevî Menakibnamas

Article Info

Received: 16.10.2024
Accepted: 06.12.2024
Published: 31.12.2024

Keywords:

Mevlevi Cuisine,
Lokma,
Risale-i Sipehsalar,
Menâkıbü'l-Ârifin.

ABSTRACT

The word lokma, which comes from the Arabic word lukme, means a piece of food taken into the mouth at once, amount of food swallowed at a time, and nutrients. In Sufism, on the other hand, lokma is not an element used in naming food or meal but it is called food or meal whose status has been raised and which has gained spiritual value. In Sufi training, food and food-related issues have been a significant part of the training system, and especially in Mevlevism, it has made it necessary for the kitchen to be the heart of training. Since it was accepted that many difficulties in dervish training were related to food, eating and, drinking were taken under control, and attention was drawn to this issue with the conceptualization of the halal lokma. The lokma that increases the enthusiasm and pleasure of worship in the soul of the disciple, encourages him to the other world, and leads him to the path of prophets and saints was described as a halal lokma; it was considered essential to reach maturity with lokma. In Mevlevî lodges, a kind of pilaf consisting of rice, meat, onion, chickpeas, coriander, and pistachios and cooked ceremoniously on Friday and sometimes Monday nights was called 'Lokma'. A special cauldron was kept for cooking the lokma, the ingredients were prepared under the supervision of Kazancı Dede and the cooking of the pilaf was called lokma basmak. The expressions of Mevlevî Order, such as lokma etmek, meaning to eat, lokma salâ, meaning to invite to a meal, and lokma hak vere, meaning to have nothing to eat, were used. Our study aims to determine how the concept of lokma is discussed in Risâle-i Sipehsâlâr bi Menâkıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr written by Meveddin Feridün bin Ahmed-i Sipehsâlâr, which is one of the most significant menakibnamas of the Mevlevi order and constitutes a source for later writings, and in Menâkıbü'l-ârifin, which was expanded by Ahmed Eflâkî, the disciple of Ulu Ârif Çelebi, based on Risâle-i Sipehsalar, and to suggest how the qualities of the foods that will be halal and at the same time be a lokma should be in these works.

Bu makaleye atıfta bulunmak için:

Albayrak Sak, V. (2024). Mevlevî menâkıbnâmelerinde lokmaya dair. *NEUGastro*, 3(2), 138-146.
<https://doi.org/10.54497/neugastro.2024.10>

*Sorumlu Yazar: Vesile ALBAYRAK SAK, valbayrak@erbakan.edu.tr

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

GİRİŞ

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin tasavvufî görüşleri etrafında şekillenen Mevlevîlik XIII. yüzyıldan günümüze kadar varlığını hissettirmiş, etkileri Osmanlı coğrafyasını aşarak bütün dünyaya ulaşmıştır. Rivayetlere göre babası Ertuğrul Gazi'nin bir mesajını Hz. Mevlânâ'ya ileterek kendisine sikke giydirilen Osman Gazi'den sonra (Köstüklü, 2005: 16) en büyüğü tarikatın merkezi Konya'da olmak üzere Osmanlı saltanatının hemen her yerine yayılmış 99 Mevlevîhâne (Önder,1992: 25-28) Osmanlı'nın bu yola sıcak baktığının ve desteklediğinin göstergesi olmuştur. Hatta I. Mehmed'in (öl.1421) "Sultan" unvanı yerine Mevlevî pirlерinin en büyüklerine verilen "Çelebi" unvanını yeğlemesi sarayın Mevlevîliğe verdiği önemin somut bir delili olmuştur.

Bütün Osmanlı coğrafyasında ve Anadolu'nun her bucağında bulunan bu kurumlar İslam edep ve terbiyesinin, sanatının verildiği yerler olmuştur.

Mevlânâ'nın herkesi insanlık sevgisiyle kucaklayan, taassuplardan sıyrılmış hâli Mevlevîliğin yayılması yanında Mevlânâ'nın gönül dilini dünyaya ulaştıran bir durum olmuş, Mevlevîler de onu ve yolunu menâkıblarını yazarak bütün dünyaya tanıtmışlardır.

Gitmek, bahsetmek, araştırmak anlamındaki Arapça *nekabe* eyleminden *menkabe* kelimesi iftihar edilecek iyi iş, anlamında olup menkıbe ve çoğulu menâkıb önceleri Hz. Peygamber'in ve ashabının ahlâkını ve hayatlarını konu edinirken IX. yüzyıldan itibaren din büyüklerinin hayatlarını anlatan eserler şeklini almıştır.

Menâkıb kavramından asıl anlaşılanın ise tasavvufun doğup geliştiği ve yayıldığı anlamı olmuştur (Ocak,1992: 27). Bu eserler önceleri Cenâb-ı Hakk'a yakınlık mertebesi kazanan seçkin kulların gösterdikleri kerametler hakkındaki kaynaklar iken zamanla tarihî kişiliklerin anlatımına da yer veren eserler hâline gelmişlerdir. Tezkire, reşehât, makâmât, nefehât" gibi farklı isimlerle de (Şahin, 2004:112) sûfî şahsiyetlerin yaşayışları ile ilgili malumatlar aktaran bu eserler miladi XII. yüzyıldan itibaren müstakil eserler hâline gelmiş ancak beş, altı yüzyıl sonra geleneksel yapıya kavuşmuştur (Gülerer, 2013:2 40). Bu eserler hayatlarını anlattığı kişilerin, vakaların, menkıbelerin sahibi meşhur büyüklerin daha önce mevcut olmayan mühim bilgilerinin elde edilmesinde önemli rol oynayıp din, tarih başta olmak üzere pek çok alana dair bilgiler sunmuşlardır (Mercan, 2003:117).

Mevlânâ hakkında menâkıb yazma geleneğini başlatan oğlu Sultan Veled olmuş, Mevlânâ ve Mevlevîlik hakkındaki ilk bilgileri o vermiştir. Mevlânâ'nın vefatından sonra kaleme alınan ve bütün menâkıbnâmelere kaynaklık eden eser ise Sipehsâlâr Mecdüddin Ferîdûn tarafından kaleme alınan Menâkıb-ı Sipehsâlâr olmuştur. Sipehsâlâr üç bölümden meydana getirdiği eserinin birinci bölümünde Bahaeddin Veled'den, ikinci bölümünde Hz. Mevlânâ'dan üçüncü bölümünde ise Hz. Mevlânâ'nın dost ve halifelerinden söz etmiştir. Eserin zeyli kendisinin vefatından sonra oğlu Muhammed Celâleddin-i Sipehsâlâr tarafından Çelebi Şemseddin Âbid zamanında tamamlanmıştır (Zorlu, 2011: 220). Ferîdûn Sipehsâlâr'ın eseri Hz. Mevlânâ'dan bizzat şahit olduğu vakaları anlattığı için en sağlam vesika sayılmıştır (Çıpan, 2019: 16).

Aslı Farsça olan eser Afyon Mevlevihanesi şeyhi Mehmed Reşid Çelebi tarafından Türkçeye çevrilmiş, eserin son çevirisi ise Tahsin Yazıcı tarafından yapılmıştır.

Eflâkî, şeyhi Ulu Ârif Çelebi'nin telkinleriyle, Risâle-i Sipehsâlâr'ı esas alarak önce bir sene içinde (1318-19) Menâkıbü'l-Ârifin ve Merâtibü'l- Kâşifin adıyla muhtasar eserini vücuda getirmiş, ardından 36 sene süren çalışmaları sonunda 1353 yılında eserini bugünkü hâline getirmiştir. Farsça yazılan ve bir giriş ve on bölümden oluşan eserin her bir bölümünde bir kişi ve onun etrafında şekillenen menkıbeler yer almış, daha sonra Abdülvehhâb bin Celâleddin Muhammed Hemedânî bu ve emsali derlemeleri aynı dilde kısaltarak Sevâkıb-ı Menâkıb'ı kaleme almıştır.

IX. yüzyıldan başlayarak tasavvufun da inkişaf etmesiyle menkıbelerin ilk örneklerinin ardından XI. yüzyılda müstakil kitaplar hâline gelen XIII. asırdan sonra da bütün İslam âleminde gelenekselleşen bu eserler XV. yüzyıl ve sonrasında Osmanlı coğrafyasında hayli yaygınlaşmış, tekkelerin faaliyetlerine son verilene dek bu gelenek sürdürülmüş ve edebiyatımızda yüzün üzerinde menâkıbnâme meydana getirilmiştir.

Mutfak kültürü velâyetnâmeler gibi menâkıbnâmelerde de birçok sembol ve motifle işlenmiş; zengin kültürel birikimleri ortaya koymuştur.

Lokma

İslamî kültürde yemek sadece biyolojik bir ihtiyaç olarak görülmemiştir. Yemek fizik ve metafizik arasında köprü vazifesini görmüş, nebati nefisten hayvani nefse oradan da nefsi-i natıkaya uzanan bir olgu olarak kabul edilmiştir (Gündüzöz, 2023: 292).

Yenen her lokma ile insanı Allah'ın celal ve azametini idrak etmeye ve onun cemal ve rahmetine müştak olmaya götüren bu fiil tekke mensupları için Allah'ın cemalini temaşa etmenin ve ilâhî rahmete ulaşmanın yolu, bir adımı olarak görülmüştür.

Lokma, ruhun bedenî bağlantılardan sıyrılmasının ve yükselişinin kapısı olarak işlev görmüştür. Tasavvuf âdâbında bu durum Hz. Peygamber'in ahlâkı model alınmak suretiyle yapılmıştır. Evde ne varsa onu yiyen, mevcut olanı beğenmemelik etmeyen, açlıktan zaman zaman karnına taş bağlayan bu model dervişlerin az yiyerek ruhu köreltmeden hakikate ulaşmalarına kolaylık sağlamıştır.

Tekkelerde yemek yerine kullanılan bir tabir olan lokma sadece dünyevî lezzetle sınırlı olmayan bir gıda olup, iki mutfağı bulunan ve Mevlânâ matbahı da denilen, dervişlerin yetiştirildiği mutfaklarda pişirilen özel bir yemeğin de adı olmuştur (Arpaguş, 2015: 282).

Mevlevîlerin lokma dedikleri yemekleri dışında *hassaten lokma* denen bu yemeğin bir çeşit Belh-Özbek pilavı olduğu belirtilmiştir. Bu yemeğin manevi gıdaların bir tezahürü olarak hep birlikte ve gülbank çekildikten sonra yendiği (Gölpınarlı, 2018: 382) ifade edilmiştir.

Sipehsâlâr ve Menâkıbü'l-Ârifîn'de Lokma

Menâkıbnâmelerde lokma: Az yemek, bir lokma bir hırkaya talip olmak yani tamahkâr olmamak, yenenin helal olmasının sağlanması ve yağlı lokma olarak ele alınmıştır.

Az Yeme/Oruç

Tasavvufî düşüncede insanın olgunlaşması iç dünyasında kuracağı denge ile mümkün görülmüştür. Mutasavvıflar insan benliğinin beğenilmeyen, hoş gitmeyen niteliklerinin tümünü nefis mefhumuyla anlatmışlar, nefsi kendileri için en büyük düşman olarak gördükleri şeytanın yardımcısı hatta bizzat kendisi olarak değerlendirmişlerdir. Bu sebeple nefisle mücadele meydan savaşından daha çetin görüldüğünden buna da “mücadele” demişlerdir. Mevlânâ, Mesnevi'sinin ciltlerini vasıflandırarak mücahedenin yollarını göstermiştir.

I. Cilt: Kalplerin cenneti

II. Cilt: Ruhların cilası

III. Cilt: Hikmetler ve sırlar hazinesi

IV. Cilt: Ruhların huzuru, bedenlerin şifası

V. Cilt: Şeriat, Tarikat, Hakikat

VI. Cilt: Tereddüt karanlığına ışık (Şimşekler, 2013: 7)

Nefsin talim ve terbiyesi için “kâim el-leyl ve sâim ed-dehr” yani geceleri uykudan feragat edip namaz kılma ve gündüzleri de yeme içmeyi bırakıp oruç tutma elzem görülmüştür (Schimmel, 2012: 130). Killeti yani azlığı esas alan tasavvufî yaklaşımda sözü, uykunun ve yemenin yok denecek kadar az olması esas görülmüş, bunlardan az yemek diğer ikisinden daha üstün tutulmuştur. Zira açlık Allah katındaki hazinelerden olup sevgisine nâil olanlara gösterdiği ihsandır. Açlık Allah’ın yemeğidir. Sufilere göre kabirin lokması olan gövdeye önem vermenin anlamı yoktur. O kadar zayıf olunmalıdır ki nefis bunlardan cesaret alıp güçlenmesin.

Nefis mertebelerini aşarken yeme içme ve riyazet aşamalarını zorlu bir şekilde geçen mürid hayvanî ve nebatî nefisten kurtulduktan sonra yeme içme hususunda artık daha rahattır.

Sipehsâlâr’da lokma üç yerde geçmektedir. Bunlardan ilkinde Hz. Mevlânâ’nın ilâhî taam ile kâmillerin gıdalandıklarına işaret eden “Nefsinin önüne kepek ekmeği koy ve onu bırak hüngür hüngür ağlasın.” ifadeleridir. Sipehsâlâr, Mevlânâ’nın oruçlu oldukları zaman dahi oruçlarını açtıkları yemeğin on lokmayı bulmadığını ve çok kısa bir süre sonunda da midesinin temizlendiğini anlatır. Sinesinde bir ejderha olduğunu ve onun yeme içmeye tahammül edemediğini söyleyen Mevlânâ’nın çok yemekten mide fesadına tutulanların gönüllerinin beden mezarındaki esaretlerine dikkat çekerek “Bu nefis esirliğinin yumurtasından çık ki kanatların açılın da safa çemenliğinde, mananın sonsuz fezasında uçup gzesin.” (Konuk, 2017: 68) dediği anlatılır. Bu nakil aynı şekilde Menâkıbü’l-Ârifin’de de tekrar edilmektedir.

Cisme değil ruha gıda olacak yağlı ve tatlıların yenmesini tavsiye eden Mevlânâ çok yemekten sakınmak gerektiğini ısrarla vurgular. İfadelerine göre çok yiyen ağırlaşır, toprağa gider, az yiyen hafifler ve göğe yükselir, toprağa giden ile göğe çıkan bir değildir.

Yine Mevlânâ’nın kuş ve tuzak örneklemleri ile anlattığı bir hikayede de bir dervişin kemâle eremese bile tuzaklardan uzak, halk ve pazar ahalisinden üstün olacağı anlatılır. Dünya zahmetlerinden kurtulanların yüklerini hafifletecekleri söylenerek: “Çünkü hafifler kurtuldular ve ağırlar helak oldular.” diyerek az yemeye dikkat çektiği ifade edilir.

Menâkıbü’l-Ârifin’de ise lokmaya dair anlatımlar daha fazladır.

Mevlânâ’ya gelenlerden bir kişinin hoşça gitmeyecek davranışlar sergileyen birinin durumunun nasıl olacağını sorduklarında da Mevlânâ’nın endişelenilmemesi gerektiğini söyleyip o kişiyi kanatları olan kuşa benzeterek asıl kanatları bitmemiş kuşlara üzülmek gerektiğini zira onların kedilere **lokma** olacağını (Yazıcı, 1973: 322), söylediği anlatılır. Mevlânâ’nın kemâle ermeyenleri ve yola girmeyenleri nelerin beklediğini kedi ve kuş örneklemleri ile anlattığı dikkati çeker.

Boş bir karnı şeytanın zindanı olarak nitelendiren Mevlânâ, topraktan yetiştirilen ürünlerin, besinlerin lüzumundan fazla yenmesinin kişinin rûhânî tarafını zayıflattığı görüşündedir (Cebecioğlu, 2011: 63). Ona göre kebab, içecek, şeker kısacası gıdalar süslenmiş, boyanmış topraktır. Bu bilinçte olarak az yemek suretiyle bir nevi fak olan o cezbedici tuzaklardan uzak durulmalıdır.

Çelebi Hüsameddin’den aktarılan bir rivayete göre bir gün Mevlânâ makamında sohbet arkadaşlarına bilgiler saçarken insan vücudunda üç bin yılının olduğunu, yenen her lokma ile bin yılının dirildiğini, bir lokma az yendiği takdirde bin yılının öldüğünü, ne kadar çok yenirse yılının o kadar çoğalacağını, ne kadar az yenirse de yılının o kadar azalacağını anlattığını ifade ederek uyku, konuşma ve özellikle yeme konusundaki azlıklar için Mevlânâ’nın Allah’a dua ettiği (Yazıcı, 1973: 457), anlatılır. Bu menkıbede nefis yılan olarak anlatılmış, lokmaya yani az yemeye dikkat çekilmiştir. Tasavvufta nefis kötü huyların mahalli olduğundan kişinin en büyük düşmanı olarak nefse işaret edilmiş, onu mücahede kılıcı ile katletmenin önemi vurgulanmıştır.

Çuval çuval ekmele doymayan Ac b. Anak isimli birini Hz. Musa'nın yedi lokmayı bulmayan bir gıda ile doyurması da anlatılarak tokluğun Hakk'tan olduğu, ekmeğinse sadece bir bahane olduğu ifade edilmiştir.

Bir Lokma Bir Hırka

“Dervişe bir lokma bir hırka yeter.”, “Geçim için bir lokma, bir hırka kâfi.” şeklinde kullanılan ibareler yeter bulmayı öğütleyen ifadelerdir (Gölpınarlı, 2017: 57). Bu ibare nimetleri yeterli bulup çalışıp çabalamamak anlamında olmayıp hırsı, bencilliği azaltmak için denen bir tabirdir.

Bir lokma bir hırkaya razı olan derviş yoksulluk anlamındaki fakra yönelir. Fakr tasavvufta kendinde varlıkları sürdürmeyip her şeyin Allah'a dayandığını bilme, mevhum varlığı yok ederek ondan sıyrılmak (Uludağ, 1991: 171) demektir. Bu yoksulluk maddi olmayıp manevidir. Yani varlıktan geçip kendini Allah'ta yok etmedir.

Mallarının azlığından ve yoksulluklarından şikâyet edenler için de Mevlânâ, Hz. Peygamber zamanında vuku bulan ve İnsan suresi'nin nüzulüne sebep olan “O kullar ki yemekleri az olup canları istemesine rağmen onu miskine, yetime ve esire yedirirler.” mealindeki İnsan suresi sekizinci ayete telmihte bulunan kıtlık hadisesindeki şu olayı anlatır: Ashaptan birisinin bir ölçek (mudd) arpa unu vardı. O kişi, Peygamber'e yakınıyor ve: "Bu pahalılıkta ne yapacağım?" diyordu. Peygamber unu satmasını ve Allah'a mütevekkil olmasını söyledi. Bu söz üzerine o kişi unu ashap arasında satlığa çıkardı. Kimisinin bir aylık, kimisinin iki günlük yiyeceğinin olduğunu söylediği bu durum bir lokmasının olduğunu, ona unun gerekmediğini söyleyen bir dervişe kadar devam etti. Hz. Peygamber ashâbı böyle yetiştirip öyle tevekkül öğretmişti ki, rızık kaygıları kalmamıştı, diyen Mevlânâ bunun üzerine ashaptan o kişinin utandığını, bu hâlinin Tanrı tarafından beğenilmeyeceğinin söylenmesi üzerine de elindeki ihtiyaç sahibi olanlara dağıtarak işlediği hatayı anlayıp bir daha yapmamak üzere söz verdiğini ve tevekkül göstererek manevi bakımdan kuvvetlendiğini anlatır.

"O vakit tevekkül et. Yoksulluktan kaygılanma. Rızık rızık-ı maksûmdur yani paylaştırılmış rızıktır. O seni zaten bulacaktır. Onda ısrarcı olursan sıkıntı getirir, dert sahibi olursun. Sen, cevizensiz ve üzüksüz bırakılmadın." (Yazıcı, 1973: 501-502), diyerek tevekkül etmenin ve azla yetinmenin önemini vurguladığı anlatılır. Cevizensiz, üzüksüz bırakılmak ise ilahî özden haberdar olmamak, muhabbete erememek yani pişmemek demektir.

“Azıksızlık ölümle kulağımı bursa bile hürriyeti kulluğa satmam.” Rubâî 104 (Yücel, 2007: 108) diyen Mevlânâ yiyecek, içecek gibi dünyevî lezzetler peşine düşüp Hakk'ı unutmaktansa bedenî kaygılardan uzak olmayı ısrarla öğütler.

Helal lokma

Mutasavvıflar mideyi şer ve hayrın vücuda dağıldığı bir merkez olarak görmüşler, mideye inen lokmaların helal olmasına itina ile dikkat edilerek şüphelisinden de korunmanın elzem olduğunu vurgulamışlardır.

Çünkü haram gıdayla beslenmenin nefisleri cehennem ateşine attığını, ibadetlerde başarısız olunacağını ve böyle kişilerin Allah'ın rahmetinden mahrum kalacağını (Barışık, 1973: 171-172) ifade etmişlerdir. Bakara Suresi 172'de “Ey iman edenler, eğer ancak Allah'a kulluk etmekte iseniz size verilen rızıkın tayyibinden/helalinden yiyin.” ayetine istinaden yemenin güzel yapılmasını esas görmüşlerdir. Zira güzel yemek insanların manevî hayatında büyük bir esastır. İnsan gece gündüz dikilip ibadet etse karnına ne gönderdiğini bilmedikçe hiçbir faydası yoktur.

Tarikat terbiyesinin en önemli şartı olan helal kazanç ve helal lokmanın ehemmiyeti her daim vurgulanmıştır.

Dinî bakımdan yasaklanmamış olan, kurallara, geleneklere uygun kazanılmış ve bir emek karşılığında elde edilmiş kazanç, kazanılan ve masraf edilenden ibaret görülüp bunun nasıl gerçekleşeceği belli değildir. Kazanç konusunda titiz davranılması gerektiğini ısrarla vurgulayan Mevlânâ, helal görünen ancak gerçekte öyle olmayan kazançlara dikkat çekerek insanı atalete, kusura, alçaklığa götüren lokmanın haram, insanın canına şevk ve zevk veren, onu öteki âleme özendiren, onu Hakk'a ulaştırarak **lokmanın helal** olduğunu belirtir ve helal lokmanın evsafını şöyle ifade eder:

"İlim, hikmet, aşk ve rikkat helal lokmadan doğar. Lokma bir tohumdur, meyvesi düşüncelerdir. Lokma bir denizdir, cevheri düşüncelerdir. Helal lokmadan ruhta, ibadet meyli ve öteki dünyaya gitmek kararı doğar."

Böyle **lokmayı** istediğin kadar ye, ancak dünyanın seni harcamasına da izin verme ve mutlaka hikmet yoluna, seni Hakk yoluna ulaştıracak olanların yoluna çaba göster; yoksa **lokma** seni yer, diyen Mevlânâ yiyende cevher olan lokmanın yenmesini, mideyi kirleten lokmadan ise uzak durulmasını öğütürken "Her kimde **lokma** celal nuru hâline gelirse, o kimse ne isterse yesin, ona helaldir." (Yazıcı, 1973: 230-231) demektedir.

Yağlı Lokma

Sipehsâlâr'da iki yerde *yağlı lokma* ifadesi geçmektedir.

Bunlardan ilkinde yeni düğün yapan ve parasız kalan birinin hâlinin Hz. Mevlânâ'ya bildirilmesi sonucunda Mevlânâ'nın el öptürme âdetiyle o kişiye bir miktar para vermesi ve sonrasında da o gün eline **yağlı bir lokma** geçeceğini söylemesi anlatılır. O kişinin akşam oluncaya kadar beklemesi ve müjde ile ilgili bir eser görememesinin ardından hava yağışlı olduğundan hava kararmadan eve gitmek istemesi, medreseden çıktığı vakit büyük bir selin aktığını görmesi, ayağına bir ipin takılması, ipin ucundaki keseden yedi yüz dirhem çıkması ve onu almasına rağmen ertesi gün yüzünü ekşitip bir şey elde edememiş gibi davrandığında Hz. Mevlânâ'nın bu kişiyi azarlaması anlatılır (Konuk, 2017: 143).

Yağlı lokma burada kayda değer para anlamında kullanılmıştır.

İkinci anlatımı ise biraz farklıdır.

Hz. Mevlânâ'nın ve oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin vefatları hadisesinde **yağlı lokma** ifadesi geçmektedir. Hz. Mevlânâ'nın vefatından önce Konya'da yedi gün, yedi gece şiddetli depremin olduğu, birçok ev ve bağın yıkıldığı, yedinci depremde Hz. Mevlânâ'nın vasiyet ettiğini ve vefatından sonra da depremlerin sona erdiği ifade edilir. Burada ise yağlı lokma toprak kişileştirmesi ile verilmiştir. Bu anlatımda insanın yerin yani toprağın lokması oluşundan söz edilmiştir (Konuk, 2017: 179-189).

Mezarın yani toprağın lokması olacak bedeninin semirtilmemesi gerektiği belirtilerek bunun için yeme, içmeye dikkat edilmesinin önemine vurgu yapılmıştır.

Sonuç

Mevlevîlikte matbah/mutfak maddî kültür unsuru olmaktan çok manevî bir mekân olarak önem kazanmıştır. Bu sebeple mutfakta pişen yemeklerin malzemesinin temininden başlayıp yenme aşamasına kadar üzerinde titizlikle durulmuş, yemeğin pişmesi ile dervişin pişmesi arasında benzerlik kurulmuştur. Bu husustaki titizlik Hz. Mevlânâ başta olmak üzere bütün Mevlevîlerin hayatına yansımıştır.

Lokma basmak, lokma etmek, lokmaya salâ, lokma Hak vere gibi pek çok Mevlevî tabirinde de kullanılan lokma birtakım özelliklerle vasıflandırılmış, yeme içme kontrolünün hem başlangıcı hem de sonucu gibi değerlendirilmiştir.

Menâkıbnâmelerden anlaşıldığına göre yiyeceğin bir defada ağza götürülen en küçük parçası

olan lokmaya özel bir hassasiyet gösterilmiştir. Haram olması kesin olan yiyecekler şöyle dursun helal olup olmadığı şüpheli olan lokmadan dahi uzak durulması ifade edilmiş, ilim, hikmet, aşk ve rikkat gibi manevî değerlerin doğması ve meydana gelmesi açısından helal lokmanın önemi vurgulanmıştır. Sipehsâlâr'da kısaca ele alınan lokma ifadesine Menâkıbü'l-Ârifin'de tam anlamıyla açıklık kazandırılmıştır. Az yeme bakımından, helal olması yönüyle, bir lokma bir hırka, yağlı lokma gibi ifadelerle tasavvuf geleneği içinde yer alan az yemek, hırsa kapılmayıp tevekkül etmek, özellikle helal olanı yemek gibi hususlara dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki Mevlânâ'ya göre erdemlerin kazanılması, huyların güzelleştirilmesi için az, özellikle helal lokma yenmeli, yerin yağlı lokması olacak bedenini semirtilmesi yerine ötelere ait olan ruhun cilalanması gerekmektedir.

Etik Kurul Onayı

Bu çalışma (10/12/2024 tarih ve 2024/586 sayılı Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Etik Kurulu Başkanlığı Etik Kurul Onay Belgesi ile) bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazar Katkıları

Araştırma Tasarımı (CRediT 1) Yazar 1 (%100)

Veri Toplama (CRediT 2) Yazar 1 (%100)

Araştırma - Veri Analizi - Doğrulama (CRediT 3-4-6-11) Yazar 1 (%100)

Makalenin Yazımı (CRediT 12-13) Yazar 1 (%100)

Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi (CRediT 14) Yazar 1 (%100)

Finansman

Çalışma herhangi bir finansal destek almamıştır.

Çıkar Çatışması

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SDG)

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları: 3 Sağlıklı ve Kaliteli Yaşam

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları: 12 Sorumlu Üretim ve Tüketim

REFERANSLAR

- Ahmed Eflâkî (1973). *Âriflerin Menkıbeleri (Manakib al-Ârifin)*. Çev. Tahsin Yazıcı, C. I-II. İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Arpaguş, S. (2015). *Mevlevilikte Manevi Eğitim*. İstanbul: İFAV Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi Yayınları.
- Barışık, R. (1973). *Tasavvufun Prensipleri İmam-ı Gazali*. Ankara: Kılıç Kitabevi.
- Cebecioğlu, E. (2011). *Vuslat Yolcularına Aşk Ummanı Mevlana*. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2017). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2018). *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Gülerer, S. (2013). Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı. *Tarih Okulu Dergisi*, XVI, 233-262. DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh383>.
- Gündüzöz, G. (2023). *Derviş Lokması*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Köstüklü, N. (2005). *Vatan Savunmasında Mevlevîhâneler*. Konya: Çizgi Yayınları.
- Mercan, İ. H. (2003). Türk Tarihinin Kaynaklarından Olan Bazı Menâkıbnâme ve Gazavatnameler Hakkında. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 107-129.
- Ocak, A. Y. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Önder, M. (1992). *Konya'da Mevlânâ Dergâhı Arşivi ve Mevlevîhâneler. IX. Vakıf Haftası Kitabı* içinde, (s. 25-28) Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Sahîh Ahmed Dede (2011). *Mevlevîlerin Tarihi (Mecmüatü'l-tevârihi'l-Mevleviyye)*. Haz. Cem Zorlu, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Schimmel, A. (2012). *İslamın Mistik Boyutları*. Çev. Ergun Kocabıyık, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Sipehsâlâr Ferîdûn B. Ahmed (2017). *H. Mevlânâ'dan görüp İştiklerim (Risâle-i Sipehsâlâr be-Menakıb-ı Hazret-i Hüdâvendigâr)*. Haz. Ahmed Avni Konuk, nşr. Tahir Galip Seratlı, İstanbul: Sufi Kitap.
- Sipehsâlâr Mecdeddîn Ferîdûn (2019). *Mevlâna ve etrafındakiler: Risâle-i Sipehsâlâr*. Haz. Mustafa Çıpan, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şahin, H. (2004). "Menâkıbnâme". *DİA*, C.29, Ankara: TDV Yayınları, s.112-114.
- Şimşekler, N. (2013). *Dinle Mevlânâ'dan*. Konya: Selçuk Üniversitesi Mevlânâ Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Yücel, H.A. (2007). *Mevlâna Rubâiler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.